

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA AHOLIGA KO‘RSATILADIGAN MAISHIY XIZMAT TOIFASIGA KIRUVCHI FAOLIYAT TURLARI

Salohiddin Toshmatov Zayniddinovich

*Muhammad al-Xorazmiy nomidagi Toshkent axborot texnologiyalari
universitet Moliya iqtisod ishlari bo‘yicha prorektor
toshmatov.s@tuit.uz*

Asror Suyunov Baxtiyorovich

*Muhammad al-Xorazmiy nomidagi Toshkent axborot texnologiyalari
universitet Mustaqil izlanuvchi
a.suyunov@tuit.uz*

Annotatsiya. Ushbu maqolada xizmat ko‘rsatish sohasi rivojlanishining ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyati, mazmuni va mohiyati, sohada amalga oshirilayotgan tarkibiy o‘zgarishlar, xizmatlarning tasnifiy belgilari bo‘yicha turlari va tavsifi hamda xizmatlar sohasini samarali rivojlantirishning o‘ziga xos xususiyatlari va tamoyillari tadqiq qilingan.

Tayanch so‘zlar: servis iqtisodiyoti, xizmat ko‘rsatish sohasi, omillar, korxonalar, xizmatlar tasnifi, xizmat ko‘rsatish jarayoni, iste‘molchilar.

KIRISH

Xizmat ko‘rsatish sohasining ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishi o‘z mazmuniga ko‘ra turmush farovonligi va uning sifatini oshirish, zamonaviy tarmoqlarning shakllanishi bilan bog‘liq bo‘lgan inson kapitalini rivojlantirish uchun maqbul shart-sharoitlarni yaratish, mehnat taqsimotining nisbatan yuqori darajasini ta‘minlash bo‘yicha xo‘jalik faoliyatining turli yo‘nalishlarini qamrab oladi.

Iqtisodiyotning transformatsiyalashuvi sharoitida xizmatlar sohasi iqtisodiy jihatdan sanoat ishlab chiqarishiga qaraganda ancha samaralidir, chunki xizmatlar sohasida boshlang‘ich faoliyatni amalga oshirish kamroq mablag‘larni talab qilib, kapitalning aylanish tezligi ancha yuqori hisoblanadi.

Hozirgi vaqtda iqtisodiyotning transformatsiyalashuvi sharoitida xizmat ko‘rsatish korxonalarini doimiy tarzda barqaror rivojlanishi hamda xizmat ko‘rsatish intensivligini ta‘minlashda samaradorlikni oshirishning ijtimoiy-iqtisodiy mexanizmini takomillashtirish alohida dolzarb masala hisoblanadi.

Iqtisodiy o‘rta, servis iqtisodiyoti rivojlanishi, xizmat ko‘rsatish sohasining ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishi, xizmatlar sifati va raqobatbardoshligini oshirish, xizmat ko‘rsatish jarayonlarini takomillashtirish, ijtimoiy-iqtisodiy munosabatlarni

tartibga solish, iqtisodiy samaradorlikni oshirish omillari, zamonaviy xizmat ko'rsatish tarmoqlarini rivojlantirish, mehnat unumdorligining o'sishi, personalning innovatsion rivojlanishi bilan bog'liq muammolarning fundamental jihatlari Keyns J.M. [6], Marshall A. [9], Shumpeter Y.A., [15], Volgin A.P. [4], Xaksever K., Render B., Rassel R., Merdik R. [8], Odegov Y.G., Abduraxmanov K.X., Kotova L.R. [11] asarlarida yoritib berilgan.

Xizmat ko'rsatish tarmoqlarida iqtisodiy o'sish omillarini sifat va miqdoriy jihatdan baholash, ushbu omillarning har birining xizmat ko'rsatish soha va tarmoqlari o'sishiga qo'shayotgan hissasini aniqlash hozirgi kunda ham muhim ilmiy masala bo'lib hisoblanadi. Yuqorida keltirilgan mualliflarning asarlarida turli xil omillarning sohani ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishiga ta'siri tadqiq etilgan. Ushbu tadqiqotlarda xizmat ko'rsatish korxonalarida ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishning yo'nalishlari tizimli ravishda o'rganilmagan. Shunga ko'ra, tadqiqot jarayonida xizmat ko'rsatish sohasida ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish mexanizmlari tadqiq etilgan.

ASOSIY QISM

Hozirgi kunda xizmat ko'rsatuvchi korxonalar faoliyatining samaradorligi bevosita strategiyaning asoslanganligiga bog'liq bo'lib, uni shakllantirish esa yuqori boshqaruv bo'g'inidagi rahbarlarining asosiy vazifalaridan biri hisoblanadi. Xizmat ko'rsatish korxonalarini faoliyatini rivojlantirishning ijtimoiy-iqtisodiy mexanizmini takomillashtirish tashqi va ichki muhitning doimiy o'zgaruvchan sharoitlarida alohida ahamiyatga ega bo'lib, bozorda yetakchi mavqeyini saqlab qolishga imkon yaratadi.

Xizmat ko'rsatish korxonalarini faoliyatining rivojlanishi o'ziga xos xususiyatlar va jihatlarga egadir. Shunga ko'ra, muayyan omillar ta'sirini ifodalovchi mazkur soha rivojlanishining o'ziga xos xususiyatlari va rivojlanish tendensiyalarini nazariy jihatdan yoritib berish alohida ahamiyatga egadir.

Tarixan har bir xizmat turi o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'lgan alohida faoliyat sohasi sifatida ko'rib chiqilgan. Xizmat ko'rsatish sohasining o'zi ushbu ko'plab faoliyat turlarining kombinatsiyasi sifatida taqdim etilgan va ularning ro'yxatiga kiritilgan. Xizmatlarning barcha turlarini turli xil tasnifiy belgilariga ko'ra, guruhlarga ajratish mumkin.

O'zbekiston Respublikasida aholiga ko'rsatiladigan maishiy xizmat toifasiga kiruvchi faoliyat turlari:

1. Poyabzal ta'mirlash, bo'yash va tikish – buyurtmachining (iste'molchining) poyabzalini ta'mirlash va qayta tiklash, shu jumladan sanitar-

gigiyena talablariga muvofiq qayta ishlash, shuningdek buyurtmachi talablariga muvofiq yangi poyabzal tayyorlash bo'yicha kompleks amallar.

2. Tikuv, mo'yna, charm va trikotaj buyumlarni, bosh kiyimlarni va to'qimachilik galantereyasi buyumlarini ta'mirlash va tikish – buyurtmachilar talablariga muvofiq turli materiallardan yangi buyumlar tikish hamda ilgari foydalanishda bo'lgan buyumlarni ta'mirlash bo'yicha kompleks amallar;

3. Radioelektron apparatlar hamda elektr mashina va uskunalarni ta'mirlash – radioelektron apparatlar hamda elektr mashina va uskunalarni ishlash qobiliyatini tiklash bo'yicha kompleks amallar.

4. Radioelektron apparatlar hamda elektr mashina va uskunalarga texnik xizmat ko'rsatish – radioelektron apparatlar hamda elektr mashina va uskunalardan maqsadli foydalanish uchun ularni tegishli texnik holatda saqlash bo'yicha kompleks amallar.

5. Radioelektron apparatlar hamda elektr mashina va uskunalarni o'rnatish – radioelektron apparatlar hamda elektr mashina va uskunalarni ekspluatatsiyaga tayyorlash bilan bog'liq bo'lgan kompleks chora-tadbirlar va amallar.

6. Uskunaning ishga yaroqliligini texnik ekspertizadan o'tkazish – uskunaning kelgusida ta'mirlashga hamda undan foydalanishga yaroqliligini va/yoki uning ishlamasligi, to'xtab qolishi, nuqsonlar va shikastlanishlarni yuzaga kelishi sabablarini aniqlash maqsadida uskunaning texnik holatini baholash.

7. Metall buyumlarni (metall konstruksiyalarni) remont qilish va tayyorlash bo'yicha xizmatlar – ijrochilarning metall buyumlar nosozliklarini bartaraf etish va ishlash qobiliyatini tiklash yoki metallardan buyum tayyorlashga yo'naltirilgan faoliyati natijalari.

8. Zargarlik buyumlarini ta'mirlash va tayyorlash – zargarlik buyumlari tayyorlash va ta'mirlash hamda zebu-ziynat tayyorlanadigan toshlar va ularni qotiruvchilarini qayta ishlashni o'z ichiga oladigan kompleks amallar.

9. Mebel tayyorlash, restavratsiya qilish va ta'mirlash – yumshoq, to'qilgan, korpusli, seksiyali, oshxona, tarkibiy qismlarga ega, dala hovli, bolalar va boshqa mebellarni tayyorlash, restavratsiya qilish va ta'mirlash, shuningdek, bo'yoqlash va boshqa ishlar bo'yicha kompleks amallar.

10. Kimyoviy tozalash va bo'yash – turli eritgichlar ta'sirida buyumlardan dog'larni yo'qotish uchun ishlatiladigan, shuningdek, antistatik zararlantirish, namlikka qarshi modda va buyumga chiroy beruvchi vositalar bilan to'yintirish, dazmollash, cho'zish, tarash va bo'yash, shuningdek buyum rangini qayta tiklash yoki uni o'zgartirish bo'yicha kompleks amallar.

11. Kirlarni yuvish xizmati – ijrochilarning kiyim, choyshab, maxsus kiyimlarni yuvish, quritish va dazmollash, shuningdek hidlarni yo‘q qilish, dezinfeksiyalash bo‘yicha kompleks amallar.

12. Uy-joy va boshqa binolarni ta'mirlash va qurish – individual uylar qurish, uy-joy, bog‘-hovli, xo‘jalik binolari, hammom, garaj, yerto‘la, pechka va boshqalarni ta'mirlash va rekonstruksiya qilish, shuningdek, tom yopish, oyna o‘rnatish, montaj ishlari, plita terish, pardoz ishlari, duradgorlik, shtukaturka, elektr montaj, bo‘yoqchilik ishlari, tosh bilan ishlash, g‘isht terish va boshqalar bo‘yicha kompleks amallar.

13. Transport vositalari, mashina va uskunalarga texnik xizmat ko‘rsatish – transport vositasi, mashina va uskunalarini maqsadli tarzda ishlatish, kutish, saqlash va ko‘chirishda ularning ishlash qobiliyatini yoki soz holda saqlash bo‘yicha kompleks amallar.

14. Rasmxona, rasm chiqarish laboratoriyasi (fotoxizmat) xizmatlari – iste'molchining (buyurtmachilarning) rasm tushirishga, foto plenkalarni kimyoviy qayta ishlashga, rasmlarni rasm qog‘ozida va buyumlarda chop etishga bo‘lgan individual ehtiyojlarini qondirishga qaratilgan faoliyat.

15. Kino xizmatlari – iste'molchining kinoni tasvirga olish, tayyor mahsulotni elektron shaklda yoki kinoplyonkada buyurtmachiga yuborish bilan bog‘liq ehtiyojlarini qondirishga qaratilgan faoliyat.

16. Hammom-sog‘lomlashtirish majmualari xizmati – iste'molchining gigiyenik va sog‘lomlashtirish bilan bog‘liq ehtiyojlarini qondirishga qaratilgan faoliyat.

17. Sartarosh xizmati – iste'molchining estetik va gigiyenik ehtiyojlarini qondirish qaratilgan faoliyat.

18. Yuz va tana terisini parvarishlash xizmati (kosmetika xizmati) – iste'molchining yuz va tanasi, qosh va kipriklariga uni yoshartirish maqsadida jismoniy va kimyoviy ta'sir etish, shuningdek iste'molchining estetik ehtiyojlarini qondirish maqsadida dekorativ kosmetikadan foydalangan holda yuzga oro berish.

19. Qo‘l va oyoq tirnoqlari va terisini parvarishlash xizmati – iste'molchining qo‘l hamda oyoq tirnoqlari va terisiga ularni sog‘lomlashtirish va iste'molchi estetik ehtiyojlarini qondirish maqsadida himoyalash uchun kimyoviy ta'sir etish.

20. Postijyerlik xizmati – mijozning individual buyurtmasi asosida parik, yasama mo‘ylov, soqol, bakenbard, qoplamalar, ulama sochlar, soch ulash uchun moslama va soch uchun bezaklar tayyorlash va ta'mirlash.

21. SPA xizmati - yuqori qulaylikda va SPA texnologiyasi asosida ko'rsatiladigan umumsog'lomlashtirish, kosmetik va/yoki hordiq chiqarish xizmatlari.

22. Kosmetik tatuaj - inson terisiga pigmentlarni kiritish orqali mijozning estetik ehtiyojlarini qondirish bo'yicha kosmetik xarakterdagi xizmatlar.

23. Prokat – O'zbekiston Respublikasi hududida muomalasi qonun bilan taqiqlanmagan ko'char va ko'chmas mulkni jismoniy shaxslarga vaqtinchalik egalik qilishga va foydalanishga, mulk ijarasi prinsiplari asosida taqdim etish bo'yicha kompleks amallar.

24. Diniy marosim xizmatlari – dafn etish, krematsiya, dafn etishdan oldingi tayyorlash ishlari, dafn etish marosimini tashkil etish, dafn etish bilan bog'liq predmetlarni (qabr toshi, haykallar va boshqalar) tayyorlash bo'yicha kompleks amallar.

25. Tozalash bo'yicha xizmatlar – jismoniy shaxslar buyurtmalari bo'yicha bino, inshoot, hududlarni tozalash, yuzalarni tiklash, dezinfeksiya va dezinseksiya qilish bo'yicha tashkiliy kompleks chora-tadbirlar va texnologik jarayonlar.

26. Uy xo'jaligini yuritish bo'yicha xizmatlar - iste'molchining uy xo'jaligini yuritish bo'yicha xizmatlarga bo'lgan ehtiyojini ijrochi tomonidan qondirishga doir faoliyat.

XULOSA

Bugungi kungacha xizmatlarning yaxlit ma'noga ega ta'rifi mavjud emas. Ijtimoiy-iqtisodiy mohiyatiga ko'ra muayyan tavsifni aniqlashda moddiy ne'matlarga nisbatan farqli ravishda xizmatlarni ijtimoiy ahamiyati va iqtisodiy natijasi bo'yicha tavsiflash alohida ahamiyat kasb etadi. Ushbu holatda xizmatlarning muhim xususiyati sifatida kishilar ehtiyojlarini qondirish bilan bog'liq faoliyat hisoblanib, konkret faoliyat shakli yoki turining pirovard natijasi ko'rinishida namoyon bo'ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Баринов Н.А. Указ. Соч. – С. 17.
2. Бурменко Т.Д. Сфера услуг: экономика: учебное пособие / Т.Д. Бурменко, Н.Н. Даниленко, Т. А. Туренко; под ред. Т.Д. Бурменко. – Москва: КНОРУС, 2007. – 328 с.
3. Веснин В.Р. Управление персоналом. Теория и практика. – Москва: Проспект, 2011. – 688 с.

4. Волгин А.П. Управление персоналом в условиях рыночной экономики: Учебник – Москва, 2009.
5. Кастельс М. Информационная эпоха: Экономика, общество и культура: Пер. с англ. Под. ред. О.И. Шкаратана. – Москва : ГУВШЭ, 2000.
6. Сфера услуг: новая концепция развития/В.М. Рутгайзер, Т.И. Корягина, Т.И. Арбузов и др. – Москва: Экономика, 1990. – С. 148.
7. Теплицкий В., Костюковский Ю. Как оценить инвестиционную привлекательность предприятия // Деловая жизнь, 1993. – № 9. – С. 11-18.
8. Ураков Ж.Р. Хизмат кўрсатиш корхоналари фаолиятлари самарадорлигини оширишнинг ташкилий-иқтисодий механизми (Самарқанд вилояти мисолида) // Иқт. фан. номз. ... дисс. – Тошкент: СамИСИ. 2011. 15-16 б.
9. Шумпетер Й.А. История экономического анализа в 3 тт. – Санкт-Петербург: Экономическая школа, 2004.

**"Innovations in Science and
Technologies"**